

**ÜMUMPEDAQOJİ PROBLEMLƏR
GENERAL PEDAGOGICAL PROBLEMS
ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ**

UOT 37.01

Ənvər Məhəmməd oğlu Abbasov
*Bakı Slavyan Universiteti rektorunun məsləhətçisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent, Əməkdar müəllim*
<https://orcid.org/0000-0002-0811-549X>
E-mail: abbasov_anver@mail.ru
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(5\).20-27](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(5).20-27)

**ELMİ-PEDAQOJİ YAZILARIN DİLİ: NƏZƏRİ VƏ
PRAKTİK ASPEKTLƏR**

Anvar Mahammad Abbasov
*advisor to the rector at Baku Slavyan University , doctor of philosophy in pedagogy, associate professor,
Honored teacher*

**LANGUAGE OF SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL WRITINGS: THEORETICAL AND
PRACTICAL ASPECTS**

Анвар Магомед оглы Аббасов
*советник ректора Бакинского Славянского Университета
доктор философии по педагогике,
доцент, Заслуженный учитель*

**ЯЗЫК НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

Xülasə. Elmi-pedaqoji jurnallar elmi biliklərin yayılması, pedaqoji təcrübələrin paylaşılması və akademik diskursun formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu jurnalların dili yalnız informasiya ötürmək vasitəsi deyil, həm də elmi düşüncənin, metodoloji yanaşmaların və müəllif mövqeyinin ifadə olunduğu diskursiv alətdir. Məqalədə elmi-pedaqoji yazıların dili funksional, stilistik və üslubi baxımdan təhlil olunur, mövcud problemlər araşdırılır və onların həlli yolları təklif edilir. Tədqiqat Azərbaycan dilində nəşr olunan jurnallara əsaslanarsa da, müqayisəli təhlil yolu ilə ingilis və rus dillərindəki nümunələr də nəzərdən keçirilir.

Nəticədə müəyyən olunur ki, Azərbaycan jurnallarında struktur sabitliyi və elmi obyektivlik müsbət meyillər kimi mövcuddur. Lakin terminoloji sabitlik, sintaktik yığcamlıq, ifadə dəqiqliyi və metodoloji əsaslandırma baxımından hələ də inkişaf potensialı mövcuddur. Xüsusilə müəllif mövqeyinin passiv şəkildə ifadəsi, elmi arqumentasiyanın zəif qurulması və bəzi məqalələrdə emosional üslubun üstünlük təşkil etməsi elmi diskursun keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

Araşdırma göstərir ki, elmi-pedaqoji yazının dili yalnız texniki alət deyil, həm də pedaqoji vasitə kimi çıxış etməlidir. Ona görə də bu sahədə davamlı təkmilləşmə, terminoloji standartların formalaşdırılması və akademik yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi mühüm ehtiyac olaraq qalır.

Açar sözlər: *elmi üslub, pedaqoji diskurs, elmi jurnallar, akademik yazı, dil və üslub, Azərbaycan dili*

Abstract. Scientific-pedagogical journals are of great importance in terms of disseminating scientific knowledge, sharing pedagogical experiences and forming academic discourse. The language of these journals is not only a means of transmitting information, but also a discursive tool in which scientific thought, methodological approaches and the author's position are expressed. The article analyzes the language of scientific-pedagogical writings from a functional, stylistic and stylistic point of view, examines existing problems and suggests ways to solve them. Although the study is based on journals published in Azerbaijani, ex-

amples in English and Russian are also considered through comparative analysis.

As a result, it is determined that structural stability and scientific objectivity exist as positive trends in Azerbaijani journals. However, there is still potential for development in terms of terminological stability, syntactic conciseness, accuracy of expression and methodological justification. In particular, the passive expression of the author's position, the weak construction of scientific argumentation, and the dominance of an emotional style in some articles negatively affect the quality of scientific discourse.

The study shows that the language of scientific and pedagogical writing should act not only as a technical tool, but also as a pedagogical tool. Therefore, continuous improvement in this area, the formation of terminological standards, and the development of academic writing skills remain an important need.

Keywords: *scientific style, pedagogical discourse, scientific journals, academic writing, language and style, Azerbaijani language*

Аннотация. Научные и педагогические журналы играют важную роль в распространении научных знаний, обмене педагогическим опытом и формировании академического дискурса. Язык этих журналов является не только средством передачи информации, но и дискурсивным инструментом, в котором выражаются научная мысль, методологические подходы и позиция автора. В статье анализируется язык научных и педагогических текстов с функциональной и стилистической точек зрения, рассматриваются существующие проблемы и предлагаются пути их решения. Хотя исследование основано на журналах, издаваемых на азербайджанском языке, примеры на английском и русском языках также рассматриваются посредством сопоставительного анализа.

В результате установлено, что структурная устойчивость и научная объективность являются положительными тенденциями в азербайджанских журналах. Однако все еще существует потенциал для развития с точки зрения терминологической устойчивости, синтаксической лаконичности, точности выражения и методической обоснованности. В частности, пассивное выражение авторской позиции, слабое построение научной аргументации и преобладание эмоционального стиля в некоторых статьях негативно сказываются на качестве научного дискурса.

Исследование показывает, что язык научно-педагогического письма должен выступать не только как технический, но и как педагогический инструмент. Поэтому постоянное совершенствование в этой области, формирование терминологических стандартов и развитие навыков академического письма остаются важной потребностью.

Ключевые слова: *научный стиль, педагогический дискурс, научные журналы, академическое письмо, язык и стиль, азербайджанский язык*

Zamanın tələbləri dəyişdikcə, elmin və təhsilin dili də dəyişir. Bu dəyişikliklər, bir tərəfdən, cəmiyyətin intellektual inkişafına paralel olaraq yeni kommunikasiya formalarının meydana gəlməsinə səbəb olur. Digər tərəfdən isə akademik diskursun keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərir. Elmi-pedaqoji jurnallar bu diskursun ən mühüm təzahür formalarından biri kimi çıxış edir. Onların dili yalnız məlumat ötürmək vasitəsi deyil, eyni zamanda, elmin dərk edilmə formasını, tədqiqatçının düşüncə mədəniyyətini və müəllifin öz fikrini təqdim etmə bacarığını əks etdirən güclü bir alətə çevrilir.

Elmi-pedaqoji jurnalların dili, bir növ, təhsil və elmi düşüncə arasında körpü rolunu oynayır. Bu jurnallar vasitəsilə alimlər, müəllimlər və tədqiqatçılar arasında informasiya axını təmin olunur, ideyalar paylaşılır, metodoloji yanaşmalar yayılır. Məhz bu səbəbdən, həmin jurnalların dili yalnız elmi dəqiqliklə deyil, həm də pedaqoji qavrayışla formalaşdırılmalıdır.

Yəni dil sadəcə yazılı ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də oxucuya yönəlmiş pedaqoji vasitə funksiyasını yerinə yetirməlidir.

Elmi yazının əsas tələbi obyektivlik, aydınlıq və dəqiqlik olduğu kimi, pedaqoji yazının da özünə xas tələbləri vardır. Bu tələblərdən anlaşılqlılıq, strukturlaşdırılmış və oxucu yönümlü növləri qeyd etmək olar. Bu xüsusiyyətin sintezi elmi-pedaqoji jurnalların dilinin formalaşdırılmasının əsasını təşkil edir. Lakin real vəziyyət bu sahədə müəyyən qarışıqlıqların, uyğunsuzluqların olmasını göstərir. Həmçinin üslub pozuntuları və terminoloji dolaşıqlıqlar müşahidə olunur. Bəzən məqalələrdə dil normativliyi pozulur, fikir ifadəsində qeyri-dəqiqlik yaranır, elmi-pedaqoji üslubun əsas prinsiplərinə əməl edilmir. Bu isə, nəticə etibarilə, həm elmi informasiyanın səmərəli ötürülməsinə, həm də tədris mühitində istifadə olunmasına maneçilik törədir.

Məqalənin əsas məqsədi elmi-pedaqoji jurnalların dilinin funksional və üslubi xüsusiyyətlərini

yətlərini təhlil etmək, bu sahədə mövcud problemləri üzə çıxarmaq və mümkün həll yollarını təklif etməkdən ibarətdir. Tədqiqatda Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dili əsas araşdırma obyektini kimi götürülmüşdür. Eyni zamanda, müqayisəli yanaşmalarla digər dillərdəki nümunələrə də istinad edilmişdir. İşin metodoloji əsasında deskriptiv-linqvistik təhlil, müşahidə və müqayisə üsulları dayanır.

Bu araşdırma həm elmi üslubun inkişafına töhfə vermək, həm də müəlliflərin, tədqiqatçıların və redaktorların yazı prosesində qarşılaşdıqları dilemmaları daha aydın görmələrinə yardımçı olmaq niyyətini daşıyır. Çünki elmi bilik nə qədər dərin olsa da, onu daşıyan dil aydın olmadıqda, bilik öz gücünü zəiflədir.

TƏDQIQAT VƏ NƏTİCƏLƏR

1. Elmi-pedaqoji jurnallarının ümumi xarakteristikası

Elmi-pedaqoji jurnallar müasir akademik mühitin intellektual qan damarlarından biridir. Bu jurnallar elm adamlarının, müəllimlərin, tədqiqatçıların və magistrantların yaratdığı bilik məhsullarını sistemləşdirərək elmi ictimaiyyətə təqdim edən vasitə kimi çıxış edir. Onların əsas vəzifəsi təkcə yeni elmi nəticələri yaymaqla məhdudlaşmır, eyni zamanda, bu nəticələri pedaqoji cəmiyyətin istifadəsinə yönəltmək, tədris prosesini linqvistik əsasda gücləndirmək və maarifçilik funksiyasını yerinə yetirməkdən ibarətdir.

Elmi-pedaqoji jurnalların xarakterik xüsusiyyətlərindən biri onların çoxsəviyyəli auditoriyaya yönəlik olmasıdır. Əgər linqvistik jurnallar daha çox dar ixtisas sahəsinə və elmi metodlara əsaslanırsa, pedaqojiyönlü elmi jurnallar həm nəzəriyyəni, həm də onun praktik tərəflərini əhatə etməklə daha geniş fəaliyyətə malik olur. Bu səbəbdən onların dili, strukturu və təqdimat forması daha çevik və oxucuyönlü olmalıdır.

Elmi-pedaqoji jurnalların funksionallığı, ilk növbədə, onun dil, üslub, ifadə tərzilə bağlıdır. Hər şeydən əvvəl, bu cəhətlər dilin imkanlarından qaynaqlanmalıdır. Məlumdur ki, dil öz məcrasında inkişaf edir, gündən-günə formalaşır. Dildə yazılan kitablar, meydana gələn mətbuat, dilin yazı qatında olan bütün yaradıcılıq nümunələri onun fəaliyyətini və unikal bir sosial varlıq kimi inkişafını qidalandırır. Təbii olaraq dilin funksional bölgüləri yaranır. Bu bölgüləri

müxtəlif cür qruplaşdırmaq olar. Araşdırmalar göstərir ki, bu gün Azərbaycan dilinin funksionallığını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq daha məqsədəuyğundur.

Elmi informasiya funksiyası: Tədqiqat nəticələrinin yayılması və yeni elmi biliklərin dövriyyəyə daxil edilməsi.

Pedaqoji funksiya: Tədris prosesində istifadə oluna biləcək metodoloji və nəzəri materialların təqdim edilməsi.

Analitik funksiya: Mövcud təhsil problemlərinin tədqiqi və təhlili, eləcə də yeni yanaşmaların irəli sürülməsi.

Maarifçilik funksiyası: Geniş pedaqoji ictimaiyyətin elmi düşüncəyə cəlb edilməsi və akademik biliklərin populyarlaşdırılması.

Elmi-pedaqoji jurnalların struktur xüsusiyyətlərinə gəldikdə, bu nəşrlərdə məqalələr, adətən, aşağıdakı komponentlərdən ibarət bir sistemdə hazırlanır və çap edilir: problemin qoyuluşu, tədqiqatın məqsədi və metodu, əsas hissə (nəticələrin təqdimatı və müzakirəsi), nəticə və ədəbiyyat siyahısı. Bəzi jurnallarda əlavə olaraq xülasələr (Azərbaycan, rus və ya ingilis dillərində), açar sözlər və müəllif haqqında qısa məlumatlar da yer alır.

Məzmun baxımından, bu jurnallarda təhsil siyasəti, pedaqoji texnologiyalar, kurikulum tədqiqatları, müəllim hazırlığı, təhsildə innovasiyalar, tədris metodikası və digər aktual istiqamətlər üzrə məqalələrə yer verilir. Elmi səviyyənin təmin olunması üçün məqalələr adətən ikili və ya üçlü kor-referi sistemi ilə ekspertizə olunur. Bu isə həmin jurnallarda keyfiyyətli və etibarlı bilik mübadiləsinə zəmanət verir.

Eyni zamanda, bu jurnallar akademik nitq mədəniyyətinin inkişafı üçün mühüm platformadır. Tədqiqatçı yalnız ideyalarını deyil, həm də yazı üslubunu təkmilləşdirərək intellektual məsuliyyət daşıyır. Bu baxımdan elmi-pedaqoji jurnallar təkcə məlumat ötürən deyil, həm də akademik yazı bacarıqlarını formalaşdıran və təkmilləşdirən məkandır.

Təəssüf ki, bəzi hallarda bu jurnallarda məqalələrin dili, təqdimat forması və elmi yükü arasında balans gözlənilmir. Bəzi məqalələrdə elmi üslubun normativ qaydaları pozulur, informativlik azalır və ya tədqiqat probleminin aktuallığı zəif əsaslandırılır. Bu kimi hallar elmi-pedaqoji nəşrlərin ümumi keyfiyyətinə mənfi təsir

göstərir və akademik diskursun inkişafını ləngidir.

Beləliklə, elmi-pedaqoji jurnallar yalnız məqalələrin dərc edildiyi bir platforma deyil, həm də elmi və pedaqoji düşüncənin formalaşdırıldığı və yayımına xidmət edən strateji bir məkandır. Onların dili, strukturu və məqsədi bu funksiyaları uğurla yerinə yetirməyə yönəlmiş olmalıdır. Məhz bu xüsusiyyətlər elmi-pedaqoji jurnalları digər nəşr növlərindən fərqləndirir və onların unikal elmi-pedaqoji dəyərini müəyyən edir.

2. Dil elmi informasiyanın daşıyıcısı kimi

Elmi-pedaqoji jurnalların əsas məqsədi yeni biliklərin elmi ictimaiyyətə çatdırılmasıdır. Bu məqsədə çatmaq üçün istifadə olunan dil dəqiq, lakonik və sistemli olmalıdır. Ona görə də elmi yazılarda sözlərin məna yüklü və funksional cəhətdən məqsədəuyğun olmasına xüsusi olaraq diqqət yetirilir. Akademik yazılarda qəti hökm bildirən, sübuta əsaslanan və arqumentləşdirilmiş fikirlərə üstünlük verilir (Əliyeva, 2019). Məsələn, sadə "Düşünürəm ki..." əvəzinə, "Tədqiqat nəticələri göstərir ki..." formasında təqdimat daha məqbul hesab edilir.

Elmi-pedaqoji jurnallarda təqdim olunan məqalələr yalnız elm adamları üçün deyil, həm də praktik müəllimlər, magistrantlar və doktorantlar üçün nəzərdə tutulur. Buna görə də həmin məqalələr həm dil baxımından, həm elmi, həm də pedaqoji cəhətdən mükəmməl olmalıdır. Yəni dəqiqlik və obyektivlik gözlənilməli, həmçinin anlaşıqlı və izahlı cəhətləri ilə maraq doğurmalıdır. Təcrübələr göstərir ki, dildən belə istifadə olunması oxucunun mövzunu daha rahat mənimsəməsinə şərait yaradır.

Elmi-pedaqoji jurnallarda dilin strukturu sistemli düşüncə prosesini əks etdirməlidir. Bu, oxucunun məqaləni ardıcılıqla izləməsinə və əsas məqamları düzgün mənimsəməsinə şərait yaradır. Məqalə daxilində bölmələrin məntiqi əlaqəsi, keçid ifadələri, səbəb-nəticə əlaqələrinin düzgün qurulması diskursun səmərəli təşkilinə xidmət edir.

Elmi diskursda tez-tez istifadə olunan strukturlaşdırıcı ifadələr – "araşdırmanın məqsədi ondan ibarətdir ki...", "nəticə etibarilə...", "buradan belə qənaətə gəlmək olar ki..." oxucunu yazının məntiqi quruluşuna istiqamətləndirir (Məmmədova, 2020).

Elmi-pedaqoji jurnallarda terminlərin istifadəsi xüsusi diqqət tələb edir. Terminlər elmi dəqiqliyin əsas göstəricisidir. Həmçinin, bir çox terminlərin kontekstə uyğun izahı və ya şərh, xüsusən pedaqoji auditoriya üçün olduqca vacibdir. Məsələn, "formativ qiymətləndirmə", "kompetensiya əsaslı yanaşma", "diaqnostik metod" kimi ifadələr yalnız ad çəkilməklə yox, həm də izahlı şəkildə praktik olaraq təqdim edilməlidir. Elmi üslubda bu izahlar onun zəruri atributu olmaqla həm də fikri genişləndirmək, informasiyanı sistemə salmaq, onu digər biliklərlə əlaqələndirməklə mənalandırmaq vəzifəsini daşıyır. (Arzumanlının, 2016)

Beləliklə, elmi-pedaqoji jurnallarda dil sadəcə yazı vasitəsi deyil, çoxfunksiyalı bir rola malikdir. Onun elmi, pedaqoji, diskursiv və üslubi funksiyaları bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Tədqiqatçının əsas məqsədi bu funksiyaları əhəngdar şəkildə birləşdirərək həm məzmunu, həm də formanı oxucu üçün əlçatan və faydalı etməkdən ibarət olmalıdır.

3. Elmi-pedaqoji diskursda üslub məsələləri

Akademik diskursda üslub sadəcə forma məsələsi deyil. Həm də məqalənin elmiliyini, etibarlılığını və funksionallığını müəyyən edən əsas komponentlərdən biri kimi çıxış edir. Elmi-pedaqoji jurnallarda müəllifin dil və üslub seçimi, onun tədqiqat obyektinə və oxucuya yanaşmasının göstəricisidir. Üslubun düzgün seçilməsi, fikirlərin ardıcıl və aydın şəkildə ifadə olunması həm məqalənin qəbul olunma ehtimalını artırır, həm də onun pedaqoji dəyərini yüksəldir.

Elmi-pedaqoji diskursun başlıca üslubi prinsipi obyektivlikdir. Müəllif fərdi emosiyalardan uzaq dayanmalı, subyektiv yanaşmanı deyil, fakt və arqumentləri önə çıxarmalıdır. Burada emosional ifadələrdən, bədii təsvirlərdən, ümumiyyətlə, qeyri-rəsmi üslubdan, çəkinməklə akademik düşüncələrin ifadə imkanlarına uyğun sintaktik və nitq modellərindən istifadə olunmalıdır. Faktlar nə qədər mülahizələrin sübutunda rol oynasa da, məsələnin qayəsini təşkil edən nəticələrə əsaslanan ümumiləşdirmə elmi arqument kimi təqdim edilməlidir. (Məmmədova, 2020). Buna görə "fikrimcə", "inanıram ki", "məncə" kimi ifadələrin yerinə, araşdırmalar göstərir ki", "nəticələrə əsasən", "mü-

şahidələr sübut edir ki" tipli neytral, fakt əsaslı ifadələrdən istifadə olunmalıdır.

Doğrudur, elmi üslub obyektivliyi tələb edir və bu, müəllifin öz mövqeyini gizlətməsi demək deyildir. Sadəcə, bu mövqe şəxsi təəs-sürat kimi deyil, elmi argument kimi ifadə olunmalıdır. Yəni müəllif nəticəyə gəldikdə, onu öz subyektiv hissləri ilə deyil, tədqiqatın faktoloji və nəzəri əsasları ilə əsaslandırılmalıdır.

İngilis dilində yazılan elmi-pedaqoji məqalələrdə müəlliflər tez-tez "I argue that...", "This study proposes..." kimi aktiv mövqe bildirən ifadələrdən istifadə edirlər. Azərbaycan dilində bu funksionu "Bu məqalədə irəli sürülür ki...", "Tədqiqat belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki..." tipli ifadələr yerinə yetirir. Bu, müəllifin məsuliyyətli və dəlillərə söykənən mövqeyini göstərir.

Elmi-pedaqoji yazının vacib xüsusiyyətlərindən biri qrammatik ardıcılıq və sintaktik sabitlikdir. Cümlələrin həddindən artıq uzun, mürəkkəb və dolaşqı olması, fikrin aydınlığını zəiflədir. Buna görə də, hər bir fikir əsaslandırılmış, qrammatik baxımdan düzgün qurulmuş və məntiqi cəhətdən bir-biri ilə əlaqəli olmalıdır. Passiv cümlə quruluşlarına, funksional fellərə və mücərrəd ifadələrə üstün yer ayrılmalıdır. Çünki elmi diskursda sintaktik strukturların sabitliyi informasiyanın təkrarsız, lakin sistemli şəkildə təqdimini təmin edir. (Nəsibova, 2021)

Elmi-pedaqoji diskursda istifadə olunan terminlər müəyyən olunmuş məzmunun çərçivəsində sabit qalmalıdır. Eyni anlayış üçün müxtəlif terminlərdən (sinonim məqamda işlənən) istifadə olunması oxucuda çəşqınlıq yarada bilər. Məsələn, "formativ qiymətləndirmə" ilə "diaqnostik qiymətləndirmə" arasındakı fərqi nəzərə almadan bu anlayışlardan eyni mətn daxilində qarışıq şəkildə istifadə etmək düzgün deyildir. Burada ifadə dəqiqliyi də xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Akademik diskurs qeyri-müəyyənlikdən uzaq olmalı, hər fikir konkret fakt, metod və ya mənbəyə istinadla əsaslandırılmalıdır. Qeyri-müəyyən ifadələrin ("bəzi alimlər düşünür", "çox vaxt belə olur") əvəzində, istinadlı və ölçülə bilən ifadələr ("Azərbaycan dili üzrə tədqiqat aparən alimlərin araşdırmasına əsasən...", "sorguda iştirak edən müəllimlərin 65%-i...") işlədilməlidir.

Elmi-pedaqoji diskursda üslub məsələləri, yazının elmi keyfiyyətini və pedaqoji təsir gücünü müəyyən edən mühüm göstəricilərdir. Bu

üslubun əsas dayaqları obyektivlik, dəqiqlik, qrammatik ardıcılıq, terminoloji sabitlik və elmi mövqeyin argumentləşdirilmiş təqdimatı hesab edilir. Və bunlar öz növbəsində müəllifin məsuliyyətli tədqiqatçılıq pozisiyasını ifadə edir.

4. Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dil xüsusiyyətləri

Azərbaycan elmi mühitində pedaqoji-yönlü jurnallar həm ali təhsil müəssisələrinin nəzdində, həm də müstəqil elmi qurumlar tərəfindən nəşr olunur. Bu jurnalların əsas funksiyası pedaqoji biliklərin yayılması, tədqiqat nəticələrinin ictimaiyyətə çatdırılması və elmi diskursun təşkilidir. Onların bu məqsədə çatmaq üçün dil və üslub baxımından müəyyən keyfiyyət göstəricilərinə malik olması mühüm tələblərdəndir.

Jurnal nümunələri və ümumi müşahidələr. Azərbaycan dilində fəaliyyət göstərən əsas elmi-pedaqoji jurnallar sırasında aşağıdakılar xüsusilə qeyd edilməlidir:

"Azərbaycan məktəbi"

"Pedaqoji Universitetin Xəbərləri"

"Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərləri"

Ümumi müşahidələrə əsasən demək olar ki, bu jurnalların dil və üslubuna dair onların böyük əksəriyyəti akademik dildə yazılmış, rəsmi və obyektiv üsluba uyğun məqalələr çap edir. Lakin bu yazılarda terminoloji yanaşma, ifadə dəqiqliyi, qrammatik konstruksiya və elmi strukturlaşdırmalardan istifadə baxımından bəzən fərqliliklər və qeyri-sabitliklər müşahidə olunur.

Üslub və dil normativləri. Bir çox məqalələrdə elmi üslubun əsas prinsiplərinə əməl edilsə də, bəzən mətn daxili emosional ifadələrə, sosial-məişət üslubuna xas frazeoloji vahidlərə, yaxud mövzuya uyğun olmayan dil konstruksiyalarına rast gəlmək olur.

Məsələn, "Bu məsələ artıq çoxdan müəllimlər arasında narahatlıq doğurur və buna bir cərə tapılmalıdır. "Mövzu üzrə aparılmış sorgular göstərir ki, müəllimlərin böyük bir qismi bu sahədə ciddi çətinliklərlə üzləşir" (Həsənlı, 2020).

Göründüyü kimi, əvvəlki cümlədə adi təsvir üstünlük təşkil etdiyindən elmi ifadə tərzı pozulmuşdur. Müəllifin emosional mövqeyi mətnə daxil edilməklə elmi diskurs zəifləmişdir.

Təcrübələr də onu göstərir ki, adətən adi söz və ifadələrdən istifadə onların məna yükünü adıləşdirməklə anlaşıqlı olmasını təmin edir və adi danışq üslubu yaradır. Lakin uyğun elmi

anlayışların izahında və ifadəsində elmi səviyyənin yaranması baxımından tələbləri ödəyə bilmir. Beləliklə, Azərbaycan dilində olan elmi məqalələrin bəzilərində müşahidə olunan subyektiv dil konstruksiyaları, terminoloji qarışıqlıq və cümlə strukturunda uyğunsuzluqlar əmələ gəlir. Bu isə oxucu üçün olan zəruri elmi məlumatın qəbulunu çətinləşdirir. (Nəsibova, 2021)

Terminologiyanın tətbiqi və izahı. Terminoloji baxımdan bəzi jurnallarda vahidlik və ardıcılıq prinsipləri pozulur. Eyni anlayış üçün bir neçə termin variantının istifadəsi, yaxud global elmi terminlərin lokallaşdırılmadan, izahsız təqdim olunması oxucunun anlamasını çətinləşdirir.

Məsələn, “formativ qiymətləndirmə” anlayışı bəzən “diaqnostik qiymətləndirmə”, “mərhələli qiymətləndirmə” və ya “dəstəkləyici qiymətləndirmə” terminləri ilə əvəz edilir. Həlbuki bu anlayışların elmi-pedaqoji kontekstdə fərqli mənalara varıdır. (Məmmədova, 2019)

Sintaktik struktur və cümlə quruluşları. Jurnallarda müşahidə olunan ümumi müsbət tendensiya sintaktik sabitlik və konseptual ardıcılığın qorunmasıdır. Əksər məqalələrdə bölmə-bölmə təqdimat, giriş-nəticə bağlantısının qurulması və məntiqi keçidlər qorunur. Lakin bəzi hallarda qrammatik yüklü uzun cümlələr, abstrakt ifadələr və fikrin dağınıq təqdimatı nitqin elmiliyinin keyfiyyətini azaldır.

Məsələn, “Qeyd edilənlərdən yola çıxaraq demək olar ki, müəllimlər bu metodlara istinad etməklə şagirdlərə daha asan formada bilik verə bilirlər.” “Müəllimlər, göstərilən metodlardan istifadə etməklə, şagirdlərin bilik qazanmasını asanlaşdırırlar” (Əliyeva, 2021).

Göründüyü kimi, ikinci cümlədən fərqli olaraq birinci cümlədə fikrin dağınıq və qeyri-dəqiq ifadə tərzidir. İkinci cümlə birinciyə nisbətən daha lakonik olmaqla sintaktik sabitlik nümayiş etdirir.

Strukturun və metodoloji təqdimatın vəziyyəti. Azərbaycan dilində nəşr olunan bir çox jurnallarda məqalə strukturu - problem qoyuluşu, məqsəd, metodologiya, nəticə və təkliflər hissələri formal olaraq mövcuddur. Lakin bu hissələrin elmi əsaslandırılması və metod baxımından zənginliyi bəzən kifayət qədər qane edici olmur. Tədqiqatın məqsədi bəyan edilsə də, onun necə və hansı metodla həyata keçirildiyi aydın göstərilir.

Bəzi jurnallarda məqalələr bədii esse üslubuna yaxın təqdim olunaraq elmi analizdən dərinliyindən uzaq qalır. Bu isə tədqiqatın nəticələrinin praktikada istifadəsini çətinləşdirir.

Ümumi qiymətləndirmə və nəticə. Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dili və üslubu ümumilikdə elmi normativlərə yaxın olsa da, müəyyən istiqamətlər üzrə sistemli təkmilləşdirilməsinə ehtiyac duyulur. Bir yanaşma olaraq bu sistemli təkmilləşdirilmənin aşağıdakı istiqamətlərdə aparılması məqsədəuyğun hesab edilir.

Terminoloji vahidlik və dəqiqliyin gözənilməsi.

Elmi obyektivlik və neytral üslubun qorunması.

Sintaktik yığcamlığa və məntiqi ardıcılığa əməl olunması.

Metodoloji şərhin dərinləşdirilməsi.

İlkin olaraq onu söyləmək olar ki, bu aspektlərdə təkmilləşmə, elmi-pedaqoji jurnalların həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə rəqabət qabiliyyətini artırma bilər.

5. Digər dillərdəki elmi-pedaqoji jurnallarla müqayisə (qısa xülasə)

Qloballaşan dünyada elmi biliklərin sərhədləri artıq tək-cə milli deyil, beynəlxalq müstəvidə müəyyən edilir. Bu baxımdan elmi-pedaqoji jurnalların dili həm lokal (daxili elmi cəmiyyət üçün), həm də beynəlxalq elmi dairələr üçün uyğun və anlaşılıqlı olmalıdır.

Məlum olduğu kimi, ingilis dili müasir dünyada ən geniş yayılmış dillərdən hesab olunur və bu gün beynəlxalq səviyyədə daha çox istifadə edilir. Ona görə də bu dil müasir elmi kommunikasiya sistemində üstünlük qazanmaqla aparıcı rol oynayır və elmi üslubun inkişafına ciddi təsir göstərir. Eləcə də rus dilindəki elmi jurnallar post-sovet məkanında pedaqoji elmin mühüm yayım platformalarından biri olaraq hələ də qalmaqdadır. Azərbaycanda bu jurnalların elmi-pedaqoji üslubun tələblərinə cavab verə bilməsi səviyyəsi baxımından tərkibi aşağıdakı kimidir.

İngilis dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnallar. İngilis dilində nəşr olunan jurnallarda (məsələn, *Teaching and Teacher Education (Tədris və müəllim təhsili)*, *Journal of Educational Research (Təhsil Tədqiqatları Jurnalı)*, *Educational Leadership Təhsil Rəhbərliyi*) aşağıdakı üslub xüsusiyyətləri ön planda dayanır:

- dəqiq struktur və standartlaşdırılmış bölmələrin (IMRAD modeli: Introduction, Methods, Results, and Discussion) olması;

- sistemli terminologiya və qlobal səviyyədə qəbul olunmuş pedaqoji anlayışlardan istifadə edilməsi;

- aydın, yığcam və məqsədyönlü cümlə quruluşlarına istinad olunması;

- aktiv müəllif mövqeyi və elmi argumentlərə əsaslanan diskussiyaların olması.

Bu jurnallarda müəllif öz mövqeyini faktlara əsaslanaraq açıq şəkildə bildirir.

Məsələn, bu araşdırma göstərir ki, formativ qiymətləndirmə üsulları şagird müstəqilliyini artırır.

Azərbaycan dilindəki jurnallarda isə bu cür açıq və fəal ifadələr nadir hallarda rast gəlinir, daha çox neytral, bəzən isə passiv üslub istifadə olunur.

Rus dilində elmi-pedaqoji jurnallar.

Rus dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnallar (məsələn, *Pedaqogika*, *Narodnoye obrazovaniye*, *Psixologiya*) daha çox klassik elmi üsluba sadıq qalmaqla onu davam etdirir. Eyni zamanda bu təcrübəni təqdir etməklə daha da genişləndirməyə çalışır.

Bu jurnallardakı uğurları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar.

- fikrin ciddi dərəcədə əsaslandırılması, sitatlardan geniş istifadə edilməsi;

- elmi tədqiqatların fəlsəfi və nəzəri əsaslara söykənməsi;

- daha akademik və sintaktik cəhətdən mürəkkəb cümlələrdən istifadə olunması;

- tədqiqatçının səsinə gizlədən passiv üslubun üstünlük təşkil etməsi.

Bunlar bəzi hallarda məqalənin anlaşılmasını çətinləşdirir, lakin elmi dərinlik baxımından onun keyfiyyətinin yüksəlməsinə təsir göstərir. Azərbaycan elmi jurnalları da bəzən bu üslubu model olaraq götürür, lakin sintaktik mürəkkəblik və aydınlıq baxımından tarazlıq saxlanılmır.

Azərbaycan jurnalları və beynəlxalq standartlar arasında nisbət. Azərbaycan müstəqilliyi dövründə istər siyasi, iqtisadi və istərsə də digər sahələrdə böyük uğurlar əldə etmişdir. O, bu gün dünyada qalib ölkə kimi özünün strateji inkişafını davam etdirməklə böyük quruculuq işləri aparır. Elm və nəşriyyat sahəsində də fəaliyyətini durmadan davam etdirir. Artıq ölkəmizdə nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnallar struktur baxımından beynəlxalq standartlara yaxınlaşmaqdadır. Lakin dilin funksional imkanlarının yüksəlməsi, məqalə dilinin üslub keyfiyyəti, açıq müəllif mövqeyinin bildirilməsi və terminoloji sabitliyin yaradılması hələ tam oturubmamışdır. Ümumi vəziyyət müqayisəli şəkildə aşağıdakı kimidir:

Üslub elementi	İngilis jurnalları	Rus jurnalları	Azərbaycan jurnalları
Struktur sabitlik	Yüksək	Yüksək	Orta–yaxşı
Elmi obyektivlik	Yüksək	Yüksək	Yaxşı
Müəllif mövqeyi	Aktiv	Passiv	Passiv/neytral
Terminoloji vahidlik	Standartlaşdırılmış	Klassik və geniş	Qismən sabit
İfadə dəqiqliyi	Yığcam və fokuslanmış	Mürəkkəb və dərin	Bəzən qeyri-dəqiq və yaygın
Qlobal standartlara uyğunluq	Tam uyğunluq	Lokal akademik standartlara uyğun	Yanaşma mövcuddur, lakin natamam

Göründüyü kimi, Azərbaycan dilindəki elmi-pedaqoji jurnallar beynəlxalq elmi üslub meyarlarına doğru inkişaf etməkdədir. Lakin bu proses dil, üslub və təqdimat formalarının sistemli təkmilləşdirilməsi yolu ilə müşayiət olunmalıdır. Bunun üçün həm müəlliflərin akademik yazı bacarıqları, həm də jurnalların redaksiya siyasəti beynəlxalq standartlara yaxınlaşdırılmalıdır.

NƏTİCƏ

Elmi-pedaqoji jurnallar elmi biliklərin yayılması, pedaqoji təcrübələrin paylaşılması və tədqiqatçıların intellektual diskursuna şərait yaradan mühüm platformalardır. Bu jurnalların uğurlu fəaliyyəti, ilk növbədə, onların üslub səviyyələrindən asılıdır.

Aparılan araşdırma və müqayisələr göstərdi ki: Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnallar struktur baxımından inkişaf etdirilmiş, elmi yazıların strukturunun formalaşması baxımından vahidlik əldə olunmuşdur. Elmi şərhlərin və izahların mahiyyətini təşkil edən obyektivlik və reallıq gücləndirilərək qorunub saxlanmışdır. Elmi-pedaqoji tədqiqatlar öz növ-bəsinə funksional üslubun inkişaf edərək təkmilləşdirilməsinə təsir göstərmişdir. Bunlarla yanaşı, həm də terminoloji vahidlik, ifadə dəqiqliyi və qrammatik sabitlik sahəsində müşahidə olunan bəzi uyğunsuzluqların aradan qaldırılması, beynəlxalq jurnallarla müqayisə baxımından metodoloji əsaslandırma, diskursun fəallığı və akademik üslubun çevikliyi sahələrində bir sıra vəzifələrin olduğu müəyyənəşdirilmişdir.

Elmi-pedaqoji jurnalların dilinə sadə bir yazı forması kimi baxmaq düzgün olmazdı. O həm də biliklərin mənalandırılması və paylaşılması üçün bir vasitədir. Bu baxımdan, yazı üslubu həm oxucunun elmi məlumatı mənimsəməsinə, həm də müəllifin elmi şəxsiyyətinin ifadəsinə xidmət etməlidir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə elmi biliklərin yayılması, elmi nəticələrin geniş auditoriyaya çatdırılması və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından elmi-pedaqoji yazıların dili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Akademik yazıların dilinin aydın, dəqiq, anlaşılan və məqsədəuyğun olması, həm elmi cəmiyyət, həm də təhsil alanlar üçün informasiyanın düzgün mənimsənilməsinə şərait yaradır. Təəssüf ki, bir çox elmi-pedaqoji məqalələrdə, dər

vəsaitlərində və metodik göstərişlərdə dilin ağır, normativlərə uyğun olmaması, terminoloji uyğunsuzluqlar və üslub problemləri müşahidə olunur. Bu isə həm elmi kommunikasiyanı çətinləşdirir, həm də tədris prosesinə mənfi təsir göstərir. Bu baxımdan mövzu öz aktuallığını qoruyub saxlayır və daha dərinə öyrənilməsinə ehtiyac duyulur.

Problemin yeniliyi. Bu mövzu elmi və pedaqoji diskursun dil xüsusiyyətlərini, onların nəzəri əsaslarını və praktik tətbiqini sistemli şəkildə bir arada araşdırmaq baxımından yenilik daşıyır. Əvvəlki araşdırmalar əsasən ya yalnız elmi dilin, ya da pedaqoji üslubun ayrı-ayrılıqda təhlilinə yönəlmişdir. Halbuki, bu tədqiqat həm nəzəri-praktiki aspektləri birləşdirərək, elmi-pedaqoji yazıların dilində rast gəlinən konkret problemləri müəyyənəşdirir, həm də onların aradan qaldırılması yollarını göstərməklə sahəyə metodoloji töhfə verir. Eyni zamanda, yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq, rəqəmsal və distant təhsil mühitində yazı dilinin necə dəyişdiyini və hansı adaptasiyalara ehtiyac olduğunu da öyrənmək baxımından yenidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri praktik baxımdan həm elmi məqalə və dərslər vəsaiti hazırlayan müəlliflər, həm pedaqoqlar, həm də ali və orta təhsil müəssisələrində təhsil alan tələbə və magistrantlar üçün faydalıdır. Elmi-pedaqoji yazılarda düzgün dil normalarına əməl olunması, həm yazılı materialların keyfiyyətini artırır, həm də təlim prosesində məlumatların düzgün qavranılmasına xidmət edir. Bundan əlavə, metodik tövsiyələrin hazırlanması və tətbiqi, müəllimlərin və tədqiqatçıların yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, eyni zamanda akademik üslubda yazının tədrisinə dəstək verir. Bu isə ümumilikdə təhsildə keyfiyyətin artırılması baxımından əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat:

1. Əliyeva, S. Elmi üslubun leksik-semantik xüsusiyyətləri. -Bakı: Elm və Təhsil. -2019.
2. Əliyeva, S. Elmi yazının qrammatik və üslubi xüsusiyyətləri.// Elm və Təhsil, 3(15), (2021). 27–32.
3. Arzumanlı, V. Elmi üslub və müasir yanaşmalar. //Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi, 2(68), (2016). 45–50.
4. Həsəni, M. Müəllimlərin qiymətləndirmə metodlarına münasibəti. //Təhsil və Zaman, 2(10), (2020). 56–61.
5. Həsəni, M. Elmi-pedaqoji məqalələrin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması.// Təhsil və Zaman, 1(11), (2022). 22–27.
6. Jones, A. (2021). Academic Writing in Education: Structure and Style. Oxford: Education Press.
7. Məmmədova, R. Pedaqoji terminlərin istifadəsində problemlər və onların həlli yolları.// Azərbaycan Məktəbi, 1(89), (2019). 44–48.
8. Məmmədova, R. Elmi yazı mədəniyyəti və diskursun təşkili. //Pedaqoji araşdırmalar jurnalı, 4(12), (2020). 31–37.
9. Nəsibova, T. Elmi-pedaqoji diskursun kommunikativ funksiyası.// Dil və cəmiyyət, 3(20), (2021). 18–23.
10. Соловьев, И. Особенности научного стиля в педагогических исследованиях. //Педагогика, 5(24), (2020). 12–18.

Redaksiyaya daxil olub: 12.09.2025.